

فهم قرآن خودآموز و قرآن‌بسنده نیست

عضو هیئت علمی دانشگاه معارف اسلامی قم، گفت: قرآن، خودآموز نیست و قرآن‌بسنده‌گی در آن جایی ندارد و حتی بزرگان اهل تسنن مانند صحابه و خلفا در عمل وقتی مورد نیاز بوده است ...

عضو هیئت علمی دانشگاه معارف اسلامی قم، گفت: قرآن، خودآموز نیست و قرآن‌بسنده‌گی در آن جایی ندارد و حتی بزرگان اهل تسنن مانند صحابه و خلفا در عمل وقتی مورد نیاز بوده است به سنت نبوی و صحابه و حتی تابعین در ذیل آیات قرآن مراجعه و استتشاف می‌کردند.

کامران اویسیبه گزارش ایکننا، حجت الاسلام والمسلمین کامران اویسی، عضو هیئت علمی دانشگاه معارف اسلامی قم، ۱۶ دی ماه در نشست علمی «مبانی و قواعد مرزبانی از روایات تفسیری اهل بیت(ع)» که از سوی پژوهشکده قرآن و عترت نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه آزاد اسلامی برگزار شد، گفت: تفسیر روایی همزمان با نزول قرآن شکل گرفته است و این تفسیر کمک می‌کند تا ما به حدیث ثقلین عمل کنیم؛ قرآن، خودآموز نیست و قرآن‌بسنده‌گی در آن جایی ندارد و حتی بزرگان اهل تسنن مانند صحابه و خلفا در عمل وقتی مورد نیاز بوده است به سنت نبوی و صحابه و حتی تابعین در ذیل آیات قرآن مراجعه و استتشاف می‌کردند.

وی با بیان اینکه پرده برداری از آیات و فهم آیات قرآن و رسیدن به مراد استعمالی و در برخی موارد مراد جدی، تفسیر نامیده می‌شود، اضافه کرد: مفسر از روایات برای رسیدن به تفسیر آیات استفاده می‌کند. نکته دیگر اینکه باید بینیم احادیث مبین نسبت به مفهوم قرآن درباره آیه است یا بعداً مسئله‌ای پیش آمده و بحث و روایاتی از اهل بیت(ع) در مورد آن بیان شده است؛ بنابراین منابع تاریخی و علمی و لغوی و فقهی در تفسیر آیات کاربرد دارند ولی مهم‌تر از همه، روایات هستند.

اویسی با بیان اینکه ما چقدر حدیث روایی داریم که بخواهیم قرآن را با آن تفسیر کنیم، گفت: تفسیر روایی جامع و تفسیر روایی محض دو روش مهم در فهم قرآن براساس روایات است. در تفسیر روایی محض فقط در ذیل آیاتی که روایت داریم آن را تفسیر می‌کنیم ولی در تفسیر روایی جامع، فقط به روایات اکتفا نمی‌شود و ممکن است یک روایتی در بحار و یا منابع سنی وجود داشته باشد که از آن استفاده خواهد شد.

عضو هیئت علمی دانشگاه معارف اسلامی قم افزود: تعداد دقیقی از روایات تفسیری اهل بیت(ع) نداریم؛ سیوطی، مفسر و قرآن‌پژوه و حدیث‌پژوه اهل سنت در قرن نهم ۲۵۰ روایت نبوی را در کتاب الاتقان در فصل خاصی جمع کرده است؛ نکته در مورد آمار سیوطی آن است که تمامی سنت و سیره نبوی خودش به نحوی در تفسیر کاربرد دارد که عمدتاً در شأن نزول‌ها بیان شده است، لذا این تعداد روایت تفسیری، بسیار کم است. البرهان بحرانی خیلی بیش از آمار سیوطی جمع کرده است ضمن اینکه بسیاری از روایات نبوی به دست ما نرسیده ولی در دست حضرت علی(ع) بوده است. جمع آوری ۱۰ هزار روایت تفسیری

اویسی افزود: پیامبر(ص) شأن علی(ع) را به عنوان امام و مرجع دینی معرفی کرده و فرموده است برای فهم دین به ایشان مراجعه کنید. وقتی در کتاب بحرانی می‌بینیم بیش از ۱۰ هزار روایت تفسیری آمده است، مشخص می‌شود روایات بیش از این حرف‌ها است و البته عمدتاً این روایات از امام صادق(ع) و امام باقر(ع) است؛ البته ائمه(ع) در برخی روایات تقیه داشتند و حتی پیامبر(ص) هم به خاطر منافقان مجبور به تقیه بودند.

دانشیار دانشگاه معارف اسلامی قم افزود: یکی از نکات نسبت به مرزبانی مکتب اهل بیت(ع) در روایات تفسیری آن است که پژوهشکده و مؤسسه‌ای تأسیس شود تا محققان موسوعه روایات تفسیری را بنویسند یعنی هم روایات صریحاً مرتبط با آیه و هم روایات ناظر غیر مستقیم با آیه را از منابع شیعه و سنی گردآوری کنند.

دانشیار دانشگاه معارف اسلامی قم با بیان اینکه برخی روایات تفسیری غیر صریح است و این روایات کاربردهای مختلفی مانند تبیین و توضیح و تعیین مصادیق و ناسخ و منسوخ و ... را دارد، افزود: مهم‌ترین کارکرد روایات تفسیری آن است که تفاسیر نادرست را نقد می‌کند؛ همچنین در فهم آیات متشابه کمک زیادی به ما دارد مانند یدالله فوق ایدبهم. بنابراین روایات گاهی مفسر ظاهر آیات و گاهی مفسر باطن آیه و تأویل آن است.

وی با اشاره به مبانی تفسیر روایی، اضافه کرد: الهی بودن قرآن، باور به انسجام درونی آیات، قرائت‌های مختلف، سمبلیک بودن برخی قصص قرآنی و مصونیت از تحریف و ... از جمله مبانی تفسیر روایی است که البته خود مبانی هم انواع مختلفی همچون مبانی صدوری و دلالتی دارد. مثلاً در مورد لکنت حضرت موسی(ع) در ذیل آیه و احلل عقده من لسانی؛ روایات متعددی از اهل

سنت و شیعه بیان شده است.

ماجرای ساختگی لکنت زبان موسی(ع)

وی ادامه داد: در برخی روایات بیان شده است که حضرت موسی (ع) کودک بوده و وقتی دو سبذ پر از ذغال و طلا را جلوی او قرار می دهند، بعد از اینکه به سمت طلا می رود، جبرئیل دست او را گرفته و به سمت ذغال می برد و او هم ناگهان تکه ذغالی را در دهان گذاشته و از آن به بعد زبان او عیب و نقص پیدا می کند و نمی تواند تکلم کند و لکنت زبان می گیرد؛ وقتی این روایت را بررسی می کنیم فصاحت در کلام به عنوان یکی از ویژگی های پیامبر است که بتواند تبلیغ کند و دافعه هم ایجاد نکند لذا این روایات با مبانی سازگاری ندارد.

وی با اشاره به مبانی صدوری، گفت: در این بحث اگر به این رسیدیم که روایت از یک معصوم صادر شده است باید با قرآن تطبیق دهیم و در صورت مخالفت باید آن را توجیه کنیم زیرا صدور آن از معصوم(ع) قطعی شده است. مسئله دیگر نیاز تفسیر به سنت است؛ قرآنیون مصر، پاکستان و حتی قرآنیون ایران می گفتند قرآن، قطعی الصدور و قطعی الدلالة است لذا اصلاً به روایت نیازی ندارد.

اویسی با بیان اینکه برخی مانند اخباری های متعصب می گفتند ما فقط در تفسیر قرآن به معصوم نیاز داریم و هیچ کسی غیر از معصوم نمی تواند قرآن را تفسیر کند، گفت: نقد ما آن است که قرآن ذومراتب است و فهم برخی مراتب حتماً نیازمند به اهل بیت(ع) است.

اویسی با بیان اینکه برخی آیات آنقدر گویاست که فهم آن برای همه روشن است، افزود: ابولید بحرانی از امام صادق(ع) نقل کرده است که اگر کسی فکر کند قرآن کتاب مبهمی است، هلاک شده است؛ البته برای فهم باطنی آیات و مراتب ژرف حتماً نیازمند روایات اهل بیت(ع) هستیم. ما معتقدیم که قرآن در لایه های مختلف پیام های مختلفی دارد؛ امام سجاد(ع) فرمودند که امامان، حتماً معصوم هستند و عصمت چیزی نیست که در ظاهر پیدا باشد؛ پس امام باید مخصوص باشد و بر امامت او نص وجود داشته باشد یعنی بر نام ایشان توسط پیامبر(ص) و سایر امامان قبلی تصریح شده باشد.

وی ادامه داد: از امام سجاد(ع) در مورد معنای معصوم پرسیدند و ایشان فرمود امام کسی است که به قرآن رهنمون شده و به آن چنگ می زند و قرآن به معصوم و معصوم به قرآن چنگ می زنند. در آیه شریفه ان هذا القرآن یهدی للتی ... مراد از «هی اقوم» همان اهل بیت(ع) هستند.

دانشیار دانشگاه معارف اسلامی با اشاره به اعتبار سنت نبوی و سنت اهل بیت(ع)، گفت: روایاتی چون حدیث سفینه نور، ثقلین، منزلت و ... دال بر آن هستند که در ادامه سنت نبوی، سنت اهل بیت(ع) هم معتبر است؛ یکی از میراث اهل بیت دانش آنان است و دانش آنان از طریق انبیاء قبلی و پیامبر اکرم و ائمه قبلی به بعدی ها منتقل شده است.

وی با اشاره به جایگاه خبر واحد، تصریح کرد: برخی گفته اند خبر واحد مطلقاً بی اعتبار و برخی گفته اند کاملاً معتبر است؛ بوعلی سینا که برخی می گویند سنی حنفی و پدر و برادرش زیدی و یا اسماعیلی و فرد متشرعی بوده است، می گوید اگر حدیثی را نفهمیدیم، نباید منکر آن شویم. بنابراین مرحله اول در اعتبارسنجی حدیث واحد آن است که انکار نکنیم سپس دنبال تخریب برویم و سند را تقویت کنیم شواهد حدیثی شبیه آن را پیدا کنیم؛ کمک به معنایابی واژگان هم یکی دیگر از مراحل است؛ بعد تشکیل خانواده حدیث بدهیم و روایات مشابه و متناقض آن را کنار هم بگذاریم.

آسیب های تفاسیر روایی

اویسی با اشاره به آسیب های تفاسیر روایی، اظهار کرد: یکی از مشکل های منابع متقدم تفسیر روایی این است که احادیث را مستند نقل نکرده اند؛ اولین منبع تفسیر منسوب به امام عسکری و بعد تفسیر علی بن ابراهیم از مهم ترین منابع متقدم تفسیری است؛ تفسیر عیاشی هم بعد از تفسیر علی بن ابراهیم نوشته شده است.

وی افزود: وقتی به تفسیر عیاشی مراجعه کنیم، می بینیم که نسخه آن در دست علامه مجلسی با نسخه موجود عصر حاضر تفاوت دارد و با این حال تفسیر عیاشی مانند جایگاه تحف العقول در منابع حدیثی است زیرا قوت متن و مضمون آن خیلی بالاست و علما آن را قبول دارند و تفسیر عیاشی هم این حالت را دارد. تفسیر بعدی فرات کوفی است که مذهب دقیق نویسنده آن مشخص نیست. نکته قابل توجه در تفاسیر قدیمی ارسال سند است؛ مثلاً در تفسیر عیاشی حدود ۲۷۰۰ روایت را آورده است (که مرتبط با نیمه نخست قرآن کریم در دو جلد است) عیاشی به نظر بنده سنی بوده و در غیبت صغری زیست کرده و از ۲۰۰ کتاب وی این اثر به ما رسیده است.

اویسی اضافه کرد: وی بعداً شیعه شد و منزلش را به حوزه شیعیان تبدیل کرده است که یکی از خروجی های آن کشی، صاحب رجال کشی است.

اویسی با اشاره به ضعف منابع متأخر تفاسیر روایی، بیان کرد: وجود روایات نامعقول، داستان سرایی، نبود روایات تفسیری در ذیل برخی آیات، استفاده از منابع ضعیف، تأثیر اخباری گری در توجیه روایات ضعیف از جمله مشکلات منابع تفسیر روایی متأخر است. بحرانی کسی بوده که البرهان فی تفسیر القرآن را نوشته ولی در نقل برخی روایات اخباری گری بودن او گاه مشهود است.

دانشیار دانشگاه معارف اسلامی قم با بیان اینکه آسیب دیگر تفاسیر متأخر روایی، نقل روایات کم ارتباط است یعنی روایت ارتباط چندانی با آیه ندارد، گفت: آمیختگی تفسیر با تأویل هم از دیگر معایب است؛ نقل برخی روایات نامعتبر با وجود فهم نسبت به عدم اعتبار آن نیز از جمله آسیب هاست.